

ВИТОКИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: ІСТОРИЧНИЙ РАКУРС ІННОВАЦІЙНОГО КОНТЕНТУ СТРАТЕГІЇ ОЛЕКСАНДРА МАКЕДОНСЬКОГО

Н. Ю. Кубіній, кандидат економічних наук

Стратегічне управління, яке сьогодні вважається одним із ключових факторів успішної боротьби компаній чи держав на світових ринках, сягає корінням у військову сферу Стародавнього світу. Це зумовлює необхідність досліджувати успішні стратегії, які були результатом виважених стратегічних дій і екстраполяції висновків на нинішні умови конкурентної боротьби. Одним із перших найбільш успішних стратегів людство вважає Олександра Македонського, який перетворив невеличку роздрібнену країну у світового лідера, що опанував практично цілим на той час світом. Серед факторів, які сформували Олександра як стратега, виокремимо створене його батьком середовище, в якому Олександр зростав. Державна діяльність Філіпа була проникнута духом новаторства, бо саме завдяки інноваціям він почав створювати системні переваги, які в подальшому посилив Олександр Великий.

Дослідження успіхів імперії греків достатньо широко висвітлені в закордонній літературі, але креативно-композиційний аспект стратегічних переваг розкритий недостатньо.

Метою статі є визначення інноваційної спрямованості управління та її компонентів, що були конкурентними перевагами стратегії Олександра Македонського й обумовили переваги македонян у захопленні інших країн і побудові імперії.

У процесі дослідження були використано історико-системний метод і метод наукових абстракцій.

Важливість інституціонального чинника у формуванні стратегічних інноваційних переваг держави підтверджена всім життям і успі-

хами Олександра Македонського, який вважається одним із найвеличнішим і найбільш успішних стратегів за історію існування людства. Створення основ інноваційних стратегій належить його батькові, македонському царю Філіпу Другому, котрий прийшов до влади в маленькій країні, що була розташована на півночі Балканського півострова серед варварських племен, відділена від Греції гірськими хребтами. Рівень економічного, політичного та соціального розвитку був значно нижчим, ніж у Греції. Економічна діяльність була сконцентрована здебільшого у галузях землеробства та скотарства, а міста були фактично в стані тривалого зародження. Політична складова Македонії того часу характеризувалася сильними родинними зв'язками між знаттю та общинними відносинами між селянами при пануванні їх особистої свободи. Незважаючи на спроби попередників об'єднати країну, до приходу у владу Філіпа Македонія фактично була номінальною державою, на території якої, в західній частині, функціонували самостійні князівства під керуванням місцевих феодалів.

Філіп Другий відсторонив від влади свого небожа, опікуном якого він був, почав проводити жорстку політику централізації держави та економічного її розвитку. Для цього цар мав відповідні якості:

1. Цілеспрямованість.
2. Жорсткий характер.
3. Обережність і хитрість.
4. Креативність.

У процесі розбудови держави Філіп проводить коло реформ, багато з яких мають інноваційний характер.

Першим напрямом реформаторської діяльності батька Олександра Македонського було створення нової армії, яка при ньому отримала

свою класичну конфігурацію, що наведена на рис. 1:

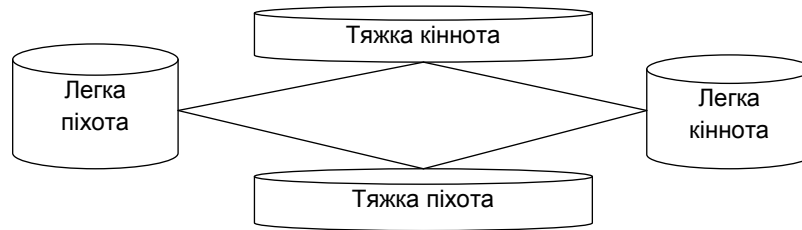

Рис. 1. Організаційний устрій армії Філіпа Другого

Основу армії становила важка кіннота та піхота. Вони відрізнялися не лише функціональним навантаженням, але й соціальними джерелами утворення. Тут Філіп застосовує можливість формування певного мікроклімату в армійських частинах, який базується на спільних інтересах, що формуються внаслідок спільного походження, соціального статусу та економічного рівня. Важка кіннота набиралася з представників знаті, які отримували статус етерів (товаришів) царя, мали добре озброєння і витривалих коней. Кавалерія поділялася на ілі (полки), які формувалися зі знаті, що походила з однієї місцевості. В тактичному плані важка кавалерія виконувала головну атакуючу роль у бойових діях армії Філіпа.

До важкої піхоти набирали представників заможного селянства внаслідок економічних факторів її формування. Для відправки у важку піхоту родина селянина повинна була забезпечити його якісним обмундируванням, а також мечем і списом. Для підвищення боєздатності важкої піхоти Філіп застосував інноваційний підхід до її побудови. Важка піхота поділялася на таксиси (полки), які в бою виступали окремою одиницею. До таксису входило 1500 осіб, які в бою вишикувались у формі тісно сконцентрованого чотирикутника, у якому люди стояли пліч о пліч, виставивши списи на лінію удару. Таке розміщення вояків називалося фалангою. При цьому македонська фаланга відрізнялася від грецької щільністю і кількістю її учасників.

Функції легкої кавалерії та піхоти полягали у забезпеченні оперативної підтримки основних сил наступу, розвідницькій діяльності,

охороні флангів. Тому їх основною рисою була мобільність.

Все це свідчить про чітке уявлення необхідності в першу чергу організаційних інновацій, які спрямовані на формування стратегічних переваг. Метою організаційних перетворень було забезпечення узгодженості дій окремих підрозділів армії через їх чітку спеціалізацію та координацію. Саме організаційні інновації дозволяють встановлювати інституційний базис подальших реформ, які слугують випереджальному розвитку країни та її лідируючої позиції у світі.

Організаційні інновації були доповнені технічними нововведеннями, серед яких виділяють пересувні штурмові вежі, таран, механічні снаряди.

Упровадження інновацій охопило й соціально-політичний спектр македонського життя. Князів Верхньої Македонії, які спочатку чинили опір Філіпу, він перетворив на товаришів (етерів) і доручив керувати окремими військовими підрозділами. Члени їх родів стали активними учасниками придворного життя. Це створило соціальний прошарок, який підтримував діяльність царя і забезпечував реалізацію його цілей.

Сформована Філіпом армія забезпечила Македонії доступ до ресурсної бази, яка надала можливість грошової реформи. Остання полягала у впровадженні в обіг власних золотих монет, «філіпиків», які були в обігу разом з грецькою мідною та срібною валютою. Наявність власних грошей, трудових і природних ресурсів дозволили активізувати економічне

життя, сформувати середовище для розвитку ремесел і торгівлі.

Інновації, які почав упроваджувати Філіп, являли собою систему (рис. 2):

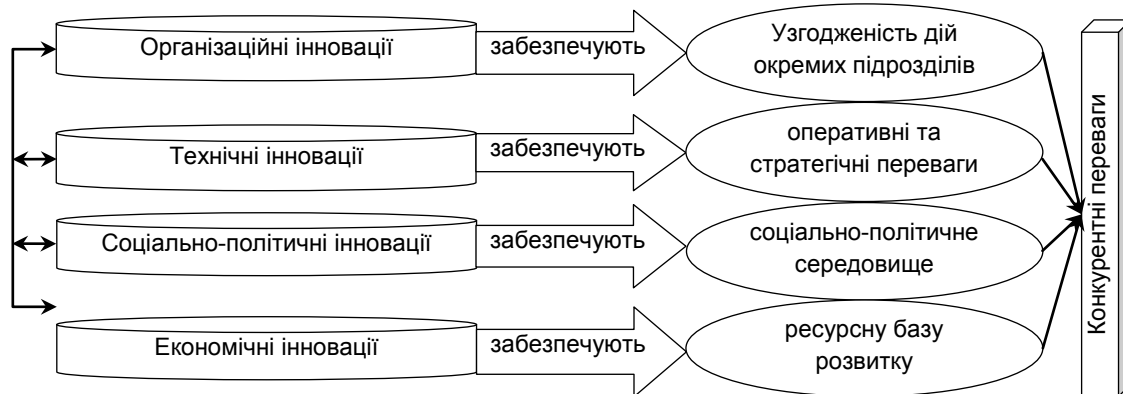

Рис. 2. Вплив інноваційної діяльності Філіпа Другого на формування конкурентних переваг Македонії

Таким чином, становлення Олександра як керівника відбувалося вже в умовах життя, які проникли духом інновації. Саме нововведення Філіпа забезпечують політичний, економічний і соціальний розвиток Македонії, котра пізніше буде успішно конкурувати із більш розвинутою Грецією.

Олександр упроваджує технічні інновації, які використовує його армія. Так, у війні з Дарієм Третім македонська армія використовує технічні засоби; для них створено окремий інженерний обоз, який супроводжують висококваліфіковані для того часу технічні спеціалісти. Облоговими операціями керує відомий на той час інженер Діад. У Мілеті Олександр активно застосовує стінобитні машини, таран на колесах, бурави для свердлення кріпосних стін. При цьому ці пристрої під час переходів компактно склалися, що було зручно для транспортування. У боях із персами кіннота останніх нічого не могла зробити з тяжкою піхотою македонян, котра довгими піками, які почали застосовувати при Філіпі, колола ворога і згуртованою масою македонської фаланги змітала персидський центр.

В організаційних новаціях серед інших відмічено використання інсайдерів. Під час підготовки персидського походу Олександр використовував таку перевагу як наявність в лавах персів грецьких найманців, які вважалися кращими стратегами, а тому викликали ненависть персидських військових командирів.

Це обмежувало потужність керівництва армії персів, дезорганізованість дій і розрізненість поточних акцій. Крім цього, Олександр приділяв увагу створенню для персів логістичних обструкцій, порушуючи постачання провіанту в персидську армію.

Серед політичних інновацій Олександра Великого назвемо залучення туземців до управління на захоплених македонцями територіях. При цьому питання армії та фінансів Олександр залишав за греками і македонцями. Олександр намагався заручитися підтримкою народів, що були раніше під владою персів. На свою сторону Великий залучав культурні прошарки населення захоплених ним народів. Під час захоплення Єгипту була відмінена персидська система адміністрування і керування передано двом єгиптянам, відповідно, для Верхнього та Нижнього Єгипту. Але й тут фінанси й армія були під егідою греків. Унікальним в управлінні імперією було поєднання місцевих азіатських законів з елементами демократії, яку Олександр культивував у Греції. Переріс свій час Олександр і у поглядах на взаємовідносини між націями власної імперії. В той період панував імператив Аристотеля, згідно з якими варвар і раб за походженням є поняттями ідентичними. З моменту народження деякі істоти розрізняються в тому відношенні, що одна з них призначена для підпорядкування, інша – для влади. Олександр у протиріччя з ідеями Аристотеля і більшості греків, які ці

ідеї поділяли, був прибічником рівностей усіх людей і виношував ідеї світової держави, народи якої були би рівноправними. Пізніше його ідеї стали основою національної політики провідних держав світу.

Серед інституціональних складових стратегії Македонського виокремимо такі:

1. Інститут швидких рішень і непередбачених дій в управлінні. При Олександрі традицією стає креативність, інноваційність, непередбаченість. Наприклад, після смерті Філіпа фракійські племена мали намір вторгнутися на територію Македонії, що викликало необхідність випереджальних дій Олександра. При підйомі в гори македонські загони опинилися у великій небезпеці. «Варвари» на висотах закріпили важкі візки і спустили їх на армію македонян. Олександр наказав воякам лягти на землю зімкнутими рядами та накритися щитами, що врятувало солдатів і дало їм можливість закінчити цей похід перемогою. Добре відомий випадок у Гордії, коли Олександрю показали колісницю, котра раніше належала царю Гордію. З ременів, якими прикріплено дишло, був зроблений дуже складний вузол. Існувала легенда, згідно з якою людина, що розв'яже вузол, буде панувати в Азії. Олександр зробив безуспішну спробу розв'язати і зрозумів, що це йому не вдасться, а тому скомпрометує його, похитне віру в нього і буде витлумачено як погана прикмета. Імператор прийняв швидке рішення: вихопити меч і розрубати вузол одним ударом.

2. Інститут фетишизації. Фетиш, як відомо, – це поклоніння будь-кому чи будь-чому. Фетиш використовується в сучасних технологіях управління достатньо широко, а фетишизація почала проявлятися ще у стародавні часи. Олександр добре розумів значення формування власного іміджу як божества, посланця неба. С. Ковальов приводить приклад: «Коли ім'я Олександра прогрімало по всьому світу, навколо його народження з'явилося багато легенд. Розповідали, що батьком його був Зевс, котрий з'явився до Олімпіади, матері Олександра, у вигляді змія. ...В ту саму ніч, коли народився на світ майбутній завойовник Азії, згорів храм Артеміди. Його за легендою підпалив Герострат. Пожежа храму була визначена таким чином, що вона передвіщала

народження людини, яка з часом спалить цілий Схід власним полум'ям» [1]. Крім цього, була жива легенда, згідно з якою батьківська лінія Олександра починалася від Геракла, а рід Олімпіади, матері імператор – від Ахілла. Олександр постійно підтримував цей міф своїми діями. Так, перед битвою при Гранику, як свідчать деякі історичні джерела, Олександр поклав вінок на пагорб, який вважався могилою Ахілла, предка воєначальника. Фетишизації був присвячений відомий похід Олександра в оазис до оракула Амона, котрий нібито визнав його своїм сином.

3. Інститут знань, досвіду. Знання як частина загальної культури мали велике значення для особистості Македонського та його державної діяльності. Любов до знань ще в юні роки прищепив йому Аристотелем, котрий на прохання батька майбутнього стратега три роки займався його вихованням і привів велику любов і повагу до грецької культури. Саме це в майбутньому врятує Афіни від розгрому після грецьких виступів проти Олександра і фівської катастрофи. В похід проти персів свита Олександра містила істориків, філософів, ботаніків. Керівник канцелярії Олександра вів щоденник, якій надав можливості історикам дослідити цей похід.

Дослідження дозволило сформуванню так звану «зірку інновацій» Олександра Великого, яка запропонована на рис. 3.

Зірка Македонського в промінцях містить інновації, що в сукупності створюють конкурентну перевагу для стратегії не тільки у сфері військових справ, але й в управлінні національною економікою держави. Зірка Македонського показує, що тільки у системній єдності інновації забезпечують ефективність і результативність стратегічного управління.

Активізація конкурентної боротьби між державами за ресурси, ринки збуту та преференції обумовила пошук дослідження механізмів формування конкурентних переваг менеджменту країнами, лідери яких мали потенціал захопити інші країни і створити світові за тим часом міжнародні державні утворення. Проведене дослідження показало, що основою успішних стратегій є їх інноваційна спрямованість в організаційну, технічну,

політичну та інституціональну сфери. Отже, необхідність спадкоємності інноваційної політики держави протягом тривалого періоду часу, тобто інноваційна спрямованість, повинна мати не поточний, а саме стратегічний характер.

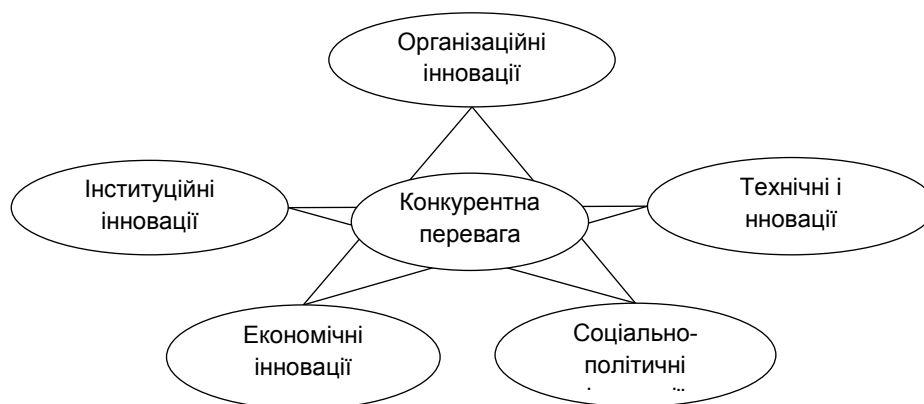

Рис. 3. Зірка інновацій Олександра Македонського

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковалев С. И. Александр Македонский / Ковалев С. И. – М. : Интербук, 1990. – 110 с.
2. Green P. Alexander of Macedon B.C. : A Historical Biography / Green P. – Berkeley : University of California Press, 1991. – P. 356–323.
3. O'Brien J. M. Alexander the Great: The Invisible Enemy / O'Brien J. M. – London ; New York : Routledge, 1992.

